

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

במפרשים

י"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.נ.שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשע"ט

פרשת בראשית

א. רש"י .

פרק א', פסוק א' :

בהקדמה לפירושו על התורה מביא רש"י את דבריו של רבי יצחק: "לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל ומה טעם פתח בבראשית? משום "כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גויים". שאם יאמרו אומות העולם לישראל ליסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גויים הם אומרים: כל הארץ של הקדוש ברוך הוא היא. הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו. ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה ונתנה לנו". דבריו של רש"י מפליאים. ספר שלם: בראשית וחלק מספר שמות נכתבו כדי שתהיה תשובה לטענות הגויים כלפי ישראל: "ליסטים אתם"! השאלה הנשאלת היא: האם הגויים משתכנעים מהתשובה? אנו רואים שהם ממשיכים לטעון את הטענה הזו גם בימינו ומאשימים אותנו בשוד, גירוש וכיבוש ארץ ששייכת, כביכול, לעם אחר. יתר על כן: טענת "ליסטים אתם" באה מאומות חסרי מוסר ומצפון ששדדו, רצחו ועינו. הרי זהו צביעות נוראה ומחרידה. וודאי, איפוא, שלא הבעיה המוסרית מציקה ל"אומות העולם" בטענת "ליסטים אתם".

נראה שתשובת התורה, שהיא מקור הצדק האלקי, התייחסה לטענה של "ליסטים אתם" לגופה של הטענה ולא לגופם של הטוענים. התורה חששה שטענה זו עלולה להישאל גם על ידי יהודים ולערער את אמונתם בבסיס המוסרי של ישיבתם בארץ ישראל. נדמה שהדים כאלה נשמעים פה ושם. הטיעון הזה, הזר והמוזר, נשמע גם מפי יהודים וגם מפי ישראלים!

התשובה היחידה לטענה זו היא: "בראשית ברא!". היינו: האמונה העמוקה בבריאת העולם ע"י הקדוש ברוך הוא שכל העולם שייך לו. ברצונו נטל את ארץ כנען משבעה עממים ונתנה לישראל, אין עם ישראל עם של ליסטים - חס וחלילה, אלא זכותו על ארץ ישראל יונקת מכח אמונתו באמת התורה ובבורא העולם. אם עם ישראל מאמין באמונה שלמה ועמוקה שזכותו על ארץ ישראל נובעת מאמונתו בתורת ישראל - גם הגויים יפסיקו לטעון "ליסטים אתם". כי גם הם ישתכנעו שעם ישראל פועל מתוך אמונה באלהי ישראל והוא הקובע את מיקומו של כל עם ועם. מראשית הבריאה נועדה ארץ ישראל לעם ישראל, היא - ואין בלתי!

בראשית

1. מה בדיוק חידושו של רש"י כאן?
2. על מה הפליאה של פרשניו של רש"י?
3. האם האויים הטוענים את טענתם משתכנעים מן המצנה?
4. פרשניו קובע שלטענת ה"ליסטים" הינה נשמעת גם צ"י יהודים, כמה זה מחמיר את הצנין?
5. אם כן כל הטענה היא כלפי פנים ולא כלפי האויים, היתכן?
6. מהו הפתרון לכל זה?

* * *

ב. תוספת ברכה.

פרק ב' פסוק ב': ביום עשות ה' אלהים שמים וארץ (ב' ב')

הנה אין רגיל הכתוב לתאר את הבורא בתוארים כפולים כאחד, כמו כאן ה' אלהים.

ואפשר לומר עפ"י המ"ר בר"פ זו, ראה הקב"ה שאי אפשר לברוא העולם במדת הדין (מפני כי מי יעמוד לפניו בדין) שיתף אליו מדת הרחמים. וידוע דשם אלהים מורה על מדת הדין, ושם הויה על מדת הרחמים, ועד כה בתחלת הפרשה מתואר רק בשם אלהים, וכאן בסוף מעשה הבריאה הוסיף לרמוז שם הויה, להורות, שלבסוף שיתף מדת הרחמים.

אלול

1. האם בכלל יש קושי כאן, ומהו?
2. פרשניו מחיין בשימושי לשון מחייבים הסדר, הוסיף מצנה לכך?
3. מה בצטת תוספתו של פרשניו?

* * *

ג. כלו יקר . [פרק ב]

ומה שלא נאמר בשבת ייחיה ערב ויהי בקר', לפי שבכל הימים הלילה זמן המנוחה והבקר זמן המלאכה, כמו שנאמר: "תזרח השמש יאספון" וגו' "יצא אדם לפעלו" (תהלים קד, כב-כג). אבל יום השבת, או כלו מנוחה או כלו מלאכה, אם כן אין בו הבדל בין ערב לבקר, כי מצד סתם מלאכה - כלו מנוחה, ומצד עמל התורה - כלו למלאכה, כי יום השבת נתן לעסק בו בתורה, שנאמר בה: "והגית בו יומם ולילה" (יהושע א, ח), וכדאיתא במדרש (תנא רבי אליהו רבה א). ואולי שעל זה נאמר, "כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא", הינו סתם מלאכה. "לעשות", בחרשת עץ חיים התורני, ובחרשת אבן הלוחות, וקל להבין.

פרק ב' פסוק ג) אשר ברא אלהים לעשות. לפי שהשבת מורה על בריאת יש מאין, ודוקא מאותה בריאה שבת, אבל מבריאת יש מיש לא שבת, כי כמה נטיעות קולטות וצומחות בשבת. וכל הנבראים שבששת ימי המעשה, נבראו כדי לעשות מהם יש מיש, כי כלם הם כחמ"ד אשר ממנו נעשה איזו דבר, כך כל הנבראים עושים יש מיש מששת ימי המעשה והלאה, על כן נאמר: "אשר ברא אלהים לעשות", שבראם כדי לעשות מהם יש מיש דבר יום ביומו. ומקלל זה אנו למדין שהשבת מופת על בריאת יש מאין דוקא, דאם לא כן מה יום מיומים.

אלול

1. קרא שוב את הפסוק, מהו הקושי האפשרי שפרשניו מנסה לבארנו?
2. התוכל להדגיר את המושגים: "יש מאין" לצומח "יש מיש" ואיך השבת נמצאת דוקא במושג הראשון?
3. כמה חשוב לפרשניו להדגיש כי מבריאת "יש מיש" הקב"ה לא שבת ומה זה בא ללמדנו?
4. הוסיף לכך שמאות רציונית לצטט קיום מצות שבת?
5. איך פרשניו מבין את הצובדא של מולכר בשבת: "ויהי ערב ויהי בקר..."?
6. מה צלינו ללמוד מכך?

* * *

ד. רש"ד הירש.
פרק ב' פסוק כא':

לא כבריאת האיש בריאת האשה. חומר גופו של האיש לוקח מן האדמה. וה' לקח צד אחד של האיש ובנה אותו לאשה. כביכול, האיש נחלק לשנים, וחלק אחד נבנה לאשה. (אכן, אין הוא אומר: "ויברא", "וייצר", "ויעש", אלא: "ויבן"). הוא שזכר ל וחותקן להיות לאשה. מה שהיה תחילה רק יצור אחד, היה מעתה לשנים. כך חתם הכתוב על השויון הגמור לאשה. — חכמינו מייחסים לכך גם את שאר סגולות האשה: את קולה, אופיה ומזגה וכן את בגרותה הרוחנית המוקדמת. כל אלו קשורים לדרך יצירת האשה. היא נוצרה מגופו של אדם, — שכבר חש, הרגיש וחי; בניגוד לאיש, — שגופו לוקח מן האדמה

אלות

1. קרא שוב את הפסוקים העוסקים בבריאת האשה וצא את ההקדלים שפרשנו מדלי אצות בריאת האיש?
2. מהי מסקנת פרשנו מכך?
3. מה הן הוכחותיו מן הפסוקים?
4. מדא אחד שוה לאיש מצד שני שונה, כמה?
5. היש לכך מסקנות אציות או הלכתיות?

ה. אבן-עזרא.
פרק ג' פסוק א':

ג א והנחש. י"א כי האשה היתה מבינה ויודעת לשון החיות, ויפרשו ויאמר הנחש ברמיזה. ואחרים אמרו שהוא שטן¹. ואיך לא יראו סוף הפרשה, כי איך ילך השטן על גחון, ואיך יאכל עפר, ומה טעם לקללת הוא ישופך ראש². ורבים השתבשו לחקור, למה היה קולל³ הנחש, ואם היתה לו דעת שלמה, או צווה שלא ישא האשה⁴. ויאמר רב סעדיה גאון, אחר שהתברר לנו, שאין דבור ודעת כי אם באדם לבדו, נצטרך לומר כי הנחש גם האתון לא דברו, רק מלאך דבר בשבילם. והשיב עליהם רב שמואל בן חפני⁵. והנה קם ר' שלמה הספרדי בעל השירים השקולים⁶, וחכם גדול היה והשיב על רב שמואל⁷. והישר בעיני שהם הדברים כמשמעם⁸. והנחש היה מדבר, והיה הולך בקומה זקופה, והשם דעת באדם שם בו. והנה הפסוק העיד כי היה ערום מכל חית השדה, רק לא כאדם. ופי' ערום חכם, שיעשה דבריו בערמה⁹. ואל תתמה בעבור היות ערום אחר ערומים, והם שני טעמים¹⁰.

אלות:

1. מה קשה לפרשנו ולמה אינו מקבל דעת הפרשנים שהוא מזכיר?
2. לאור זאת מה דעתו ומה הוכחתו לכך?
3. איך הוא מפין את: "ערום" ולמה לא יכול להיות פירוש אחר?

* * *